

Anders Hagström

Elzbieta Ettingers "Rosa Luxemburg" – En skev biografi

Rosa Luxemburg är paradoxalt nog en av den socialistiska arbetarrörelsens mest kända och samtidigt misskända gestalter. Många är de som hört talas om henne, men få är de som har klart för sig vad hon egentligen stod för. Inte blir man nämnvärt klokare efter att ha läst Elzbieta Ettingers biografi över Rosa Luxemburg.

Det är vad jag vet den första större biografiska studien av Rosa Luxemburg som publicerats på svenska – om man bortser ifrån ett antal kortare skisser. Tyvärr, skulle man vilja tillfoga. Man kan inte låta bli att undra över vad förlaget tänkte på. Trots att det finns ett antal standardbiografier (jag tänker då i första hand på de biografier som skrivits av Paul Fröhlich och J P Nettel) väljer man en biografi som inte gör en av socialismens mest stridbara namn någon som helst rättvisa.

Elzbieta Ettinger lägger tonvikten på Rosa Luxemburgs förhållande till Leo Jogisches, den man som på gott och ont stod henne närmast under större delen av hennes vuxna liv. Men infallsvinkeln leder till en perceptuell skevhet. Teoretikern och politikern Rosa Luxemburg skymms av bilden av en kvinna i ett konfliktfyllt förhållande med en härsklysten karl som lider av känslomässiga hämningar.

Det privata är förvisso också politiskt, men när det gäller en personlighet som i så hög grad andades och levde politik är det inte bara en otillräcklig infallsvinkel utan också en onödig inskränkning. En jämförelse med Cathy Porters biografi över Alexandra Kollontaj, en samtida revolutionär och kvinna, visar att det mycket väl går att sammansmälta det privata och offentliga i en helgjuten och balanserad bild.

Till detta kommer att Ettinger säkerligen studerat hela den tillgängliga brevväxlingen mellan Rosa Luxemburg och Leo Jogisches, men hennes kunskaper om den rörelse som Rosa Luxemburg var del av är det sämre beställt med.

Ta bara den fråga som i ett slag gjorde Rosa Luxemburg till ett namn i den tyska socialdemokratin; striden mot den revisionism som fördes till torgs av Eduard Bernstein. Enligt Ettinger väckte Bernstein "*ett ramaskri i det socialistiska lägret*" när han publicerade sina kätterska funderingar om "*socialismens problem*" i *Neue Zeit* 1897-98. I själva verket dröjde ramaskriet trots att Bernstein, som var en av välkänd medlem av det tyska socialdemokratiska partiet (SPD) ifrågasatte flera av den rådande marxistiska doktrinens grundsatser.

Inte ens Karl Kautsky, samtidens främste marxistiske auktoritet och tillika redaktör för *Neue Zeit* tyckte det fanns någon anledning att slå larm, utan intog en välvillig attityd. I själva verket var det en engelsk socialdemokrat, Belfort Bax, som först reagerade – utan att möta någon större reaktion från det tyska partiet som gjorde anspråk på att vara ortodoxins vaktare inom Andra internationalen. Rosa Luxemburg blev därför en av de första att attackera Bernstein i full skala och klargöra innebörden av Bernsteins revisionistiska idéer.

Infantil anti-bolsjevism

Inte nog med detta, Ettingers biografi är dessutom präglad av den infantila anti-bolsjevism som på något sätt kommit att klibba fast vid Rosa Luxemburgs namn, trots att hon paradoxalt nog var en av de revolutionärer i väst som stod bolsjevikerna närmast och mer än en gång kom att inta snarlika positioner. Det är sant att hon var långt ifrån okritisk till bolsjevikerna och mer än en gång korsade svärd med Lenin, men varje seriös studie av Luxemburg tvingas erkänna att det fanns mycket i hennes kritik som inte höll vatten.

Ta bara hennes kritik från 1904 av Lenins partisyn som Elzbieta Ettinger höjer till skyarna.

Enligt henne bevisade nämligen Rosa Luxemburgs artikel i Neue Zeit ”utan motstycke vare sig förr eller senare att det var en villfarelse att jämställa marxism eller leninism. Miljontals ord har skrivits i detta ämne, men ingen har överträffat Luxemburgs nyktra, lärda och uttömmande resonemang”.

Ettinger skulle ha gjort val i att närmare studera Lenins svar på denna kritik av hans ”ultracentralism”. I detta svar som refuserades av Neue Zeit visar han konkret att Rosa Luxemburg missförstått boken, om inte rent av förvanskat hans argument.

Under polemiken fanns dock en substantiell skillnad i synen på det revolutionära arbetarpartiet och dess relation till hela arbetarklassen, där Lenin med sin klara gränsdragning mellan å ena sidan det revolutionära partiet som uttrycket för arbetarklassens klassmedvetna och politiskt erfarna element och å andra sidan klassen som helhet var vida överlägsen Rosa Luxemburgs dåvarande ståndpunkt som innebär att hon satte likhetstecken mellan SPD och arbetarklassen.

Detta likhetstecken bidrog länge till att hindra Luxemburg från att i likhet med Lenin ta sig an uppgiften att bygga en självständig revolutionär riktning i oförsonlig opposition till de opportunistiska och reformistiska riktningarna inom socialdemokratien, om så till priset av en organisatorisk brytning. Istället satte hon sin lit till att arbetarklassens radikalisering – som en följd av kapitalismens kriser – skulle få bukt med dessa strömningar.

Detta synsätt var som utvecklingen skulle visa i själva verket en återvändsgränd. Den ryska arbetarklassen var förmögen att genomföra en revolution tack vare att det leddes av ett parti som svetsats samman kring ett revolutionärt program och inför hela den ryska arbetarklassen klart dragit upp tydlig politisk demarkationslinje mellan sig och andra riktningar inom arbetarklassen. I Tyskland där denna politiska och organisatoriska avgränsning inte haft samma omfattning eller gått lika djupt var det en relativt enkel sak för den socialdemokratiska högern att avveckla revolutionen till förmån för en borgerlig konstitution.

I motsats till vad man skulle kunna tro på basis av Ettingers biografi närmade sig dock Rosa Luxemburg sedermera Lenins ståndpunkter och kom ironiskt nog dessutom att utsättas för samma anklagelser för ”ultracentralism” som hon riktat mot honom.

Rosas essä

Elzbieta Ettinger tar – naturligtvis – upp Rosa Luxemburgs mycket kritiska essä från 1918 om bolsjevikernas revolution som publicerades först 1921 av Paul Levi. Han hade stått Rosa Luxemburg mycket nära på både det personliga och politiska planet, och kommit att överta ledningen av det tyska kommunistpartiet efter den reaktionära mordorgie som utplånade Rosa Luxemburg och en rad andra av partiets mest namnkunniga ledare.

Levi publicerade Rosa Luxemburgs essä efter att han uteslutits ur kommunistpartiet – en uteslutning som formellt berodde på den ytterst hårda offentliga kritik han riktat mot kommunistpartiets äventyrspolitik under den så kallade marsaktionen 1921, men som ytterst bottnade i de hårda fraktionsstriderna inom partiet. (I sammanhanget kan det vara värt att påpeka att det inte var Lenin som orsakade Levis ”fall” som Ettinger påstår. Tvärtom ville Lenin, som hade en hög tanke om Levis förmåga, att han skulle återvända till den kommunistiska rörelsen, men Levi vägrade.)

Elzbieta Ettinger gör naturligtvis stor sak av Rosa Luxemburgs kritik av ”sovjetstyrets misslyckanden” i denna essä som enligt henne ”aldrig upphört att genera såväl socialister som bolsjevikar”. Ett påstående som är lika obegripligt som hennes lika djärva antagande att ingenting ”hade någonsin varit – eller skulle bli – lika smärtsamt för henne /dvs Rosa Luxemburg/ att skriva” som denna analys av denna ryska revolutionen.

I själva verket är essän en blandning av kritik (som hon inte var ensam om utan till och med framfördes inom bolsjevikpartiet), insiktsfulla kommentarer och varningar, och ett storslaget erkännande av att bolsjevikerna med sin revolution räddat "*den internationella socialismens heder*".

Typiskt nog nämner inte Ettinger att Rosa Luxemburg nästan omedelbart reviderade sin kritik av bolsjevikernas politik. Något som fick till resultat att, som hon uttryckte det i ett brev till en meningsfrände i slutet av 1918, hon "*släppt sina reservationer och farhågor ... på de viktigaste punkterna*".

Och det är lika typiskt att Ettinger ironiserar över Lenins hyllning till henne. Trots alla sina misstag var och förblev Rosa Luxemburg "*en örn*" i Lenins ögon; en revolutionär kämpe vars biografi och arbeten skulle vara ett värdefullt bidrag till den kommunistiska rörelsens skolning över hela världen.

Detta var inget opportunistiskt försök att dra växlar på en av den kommunistiska rörelsens mest namnkunniga martyrer. Nästan omedelbart efter den tyska socialdemokratins politiska kapitulation inför den kejsrerliga regeringen och krigsutbrottet 1914, erkände Lenin, som länge betraktat bolsjevismen som en rysk version av vad han uppfattades som huvudfåran inom den tyska socialdemokratin (Bebels och Kautskys riktning), att Rosa Luxemburg haft rätt i sin kritik av denna. Det är detta erkännande som återspeglades i hans ord.

Det var faktiskt inte Lenin utan Stalin som exkommunicerade Luxemburg ur den kommunistiska rörelsen och undertryckte hennes idéer, för att slutligen utplåna hennes anhängare och lärjungar – efter att ha förvanskat Lenins och bolsjevismens idéer.

Fortfarande bär det ofantliga arbetet med att återställa allt som stalinismen förött, förvanskat och förstört knappast mer än påbörjats. Men vägen till ett återerövrande av Rosa Luxemburg, hennes biografi och idéer, går knappast, som vi försökt visa, över Elzbieta Ettingers biografi.